

А. О. Дробязко

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, adrobayazko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-0453-0709

О. О. Любич

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, віце-президент ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, alyubich@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-9339-4242

ПОСИЛЕННЯ РОЛІ БАНКІВ З УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ В КАПІТАЛІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Аналіз результатів діяльності банківської системи України за 2018 р. вказує на те, що вона вийшла з кризи 2014–2015 рр. та поступово знову завойовує довіру з боку суспільства. Це пов'язано з усуненням чинника фінансової дестабілізації завдяки націоналізації Приватбанку, найбільшого в країні банку з участю держави в капіталі. У статті показано, що такі банки є флагманами кредитної активності в провідних секторах економіки. Розглянуто основні тенденції в розрізі галузевого кредитування. Відзначено зміни в напрямі поліпшення ситуації в банківській сфері загалом і в банках з участю держави в капіталі зокрема. Статистичні дані свідчать про підвищення попиту суб'єктів господарювання на ресурси в євро порівняно з доларом США. Крім того, як парадоксальну тенденцію виокремлено зростання економіки без пропорційного нарощування корпоративного кредитного портфеля. Наведено пропозиції щодо вдосконалення законодавчої бази ведення банківського бізнесу в Україні у 2019 р.

Ключові слова: банки з участю держави в капіталі, реальний сектор економіки, моніторинг діяльності банків, кредитування реального сектору економіки.

Рис. 6. Табл. 7. Літ. 6.

Anatolii Drobiazko

Ph. D. (Economics), SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, adrobayazko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-0453-0709

Oleksandr Lyubich

Dr. Sc. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, alyubich@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-9339-4242

STRENGTHENING THE ROLE OF BANKS WITH STATE PARTICIPATION IN CAPITAL IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S REAL ECONOMY SECTOR

Abstract. Performance analysis of the banking system for 2018 year indicates that the system went out of systemic crisis 2014-2015 and gradually began to recover public trust offset by the financial destabilization factor in connection with the nationalization of the country's largest Privatbank. After the nationalization of the largest private bank Privatbank at the end of 2016, the Government of Ukraine, which has more than 50% of the banking market under its direct control, is in a position to conduct a balanced, consistent policy aimed at developing the banking sector of the economy. The article

© Дробязко А. О., Любич О. О., 2019

shows that public capital banks are flagships in the sectoral lending to the real economy. The paper analyzes trends in the banking market of Ukraine, namely in sectoral crediting. It is highlighted that the situation with lending in general is improving. Statistics show an increase in the demand of business entities for resources in the euro against the US dollar and the Ukrainian hryvnia. In addition, a paradoxical trend of economic growth without substantial support from the banking sector should be noted. At the same time, the growing volumes of negatively classified assets, which have been shown in the balance sheets of leading state banks in recent times, point to the need to improve the quality of their corporate governance. The authors find it correct to sell minority packages of Oschadbank and Ukreximbank to the international financial institutions. In addition, today Ukrgasbank can be considered a potential bank with state participation for sale to a foreign investor. The article outlines proposals to improve the legislative framework to stimulate lending in the country.

Keywords: banks with state participation in capital, monitoring of banks' activities, loans to the real sector of the economy.

JEL classification: E22, E52, E58, G21, G28.

А. А. Дробязко

кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник отдела координации бюджетно-налоговой и денежно-кредитной политики НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

А. А. Любич

доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, вице-президент ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

УСИЛЕНИЕ РОЛИ БАНКОВ С УЧАСТИЕМ ГОСУДАРСТВА В КАПИТАЛЕ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАЗВИТИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. Анализ результатов деятельности банковской системы Украины за 2018 г. указывает на то, что она вышла из кризиса 2014–2015 гг. и постепенно снова завоевывает доверие со стороны общества. Это связано с устранением фактора финансовой дестабилизации благодаря национализации Приватбанка, крупнейшего в стране банка с участием государства в капитале. В статье показано, что такие банки являются флагманами кредитной активности в ведущих секторах экономики. Рассмотрены основные тенденции в разрезе отраслевого кредитования. Отмечены изменения в направлении улучшения ситуации в банковской сфере в целом и в банках с участием государства в капитале в частности. Статистические данные свидетельствуют о повышении спроса субъектов хозяйствования на ресурсы в евро по сравнению с долларом США. Кроме того, как парадоксальная тенденция выделен рост экономики без пропорционального наращивания корпоративного кредитного портфеля. Представлены предложения по совершенствованию законодательной базы ведения банковского бизнеса в Украине в 2019 г.

Ключевые слова: банки с участием государства в капитале, реальный сектор экономики, мониторинг деятельности банков, кредитование реального сектора экономики.

Аналіз макроекономічних тенденцій 2018 р. дає підстави сподіватися, що Україна, незважаючи на дві принципові політичні кампанії 2019 р., в змозі обслужити свої поточні зовнішні зобов'язання та пройти ці випробування без істотних макроекономічних потрясінь. Згідно з даними Державної служби статистики України, за 2018 р. її реальний ВВП за попередніми про-

гнозами зріс більш ніж на 3,4 % (порівняно з 2,5 % за 2017 р.), підвищення цін на споживчому ринку становило 9,8 % (13,7 %). Зафіксовано найнижчу інфляцію за останніх п'ять років. Обмінний курс долара США (грудень до грудня) зміцнився на 1,3 % та протягом 2018 р. коливався в діапазоні 26,2–28,3 грн за 1 дол. У цей період Національний банк України послідовно проводив політику гнучкого курсоутворення. За результатами року на відкритому ринку ним було викуплено 1372 млн дол. США (3174 млн дол. – бруто-купівля, 1802 млн дол. – бруто-продаж). Із 52 тижнів року НБУ продавав валюту тільки на 16-и. В основі такого валютного тренду – рекордний урожай зернових 2018 р. (70,1 млн т) і кредити міжнародних фінансових організацій (майже 2,4 млрд дол. США), включаючи транш МВФ відповідно до нового меморандуму за програмою стенд-бай [1]. За підсумками 2018 р. міжнародні резерви України збільшилися на 10,6 % та на 1 січня 2019 р. за попередніми даними сягнули 20,8 млрд дол. США (в еквіваленті), що є п'ятирічним максимумом – востаннє такий рівень резервів був зафіксований у жовтні 2013 р. В умовах зростання економіки важливо розібратися, які кредитні фінансові інституції є флагманами підтримки економічного зростання.

Мета статті – дослідити внесок банків з участю держави в капіталі у кредитну підтримку підприємств реального сектору в галузевому розрізі та провести порівняльний аналіз їхньої активності з банками приватного сектору, в т. ч. з участю іноземного капіталу.

Вітчизняними науковцями зроблено вагомий внесок у розкриття ролі банків з участю держави в капіталі й дочірніх транснаціональних банківських структур на місцевому ринку в розвитку конкретних галузей економіки. Так, академіками НАН України Т. І. Єфименко та О. Г. Білорусом висвітлено місце фінансових інститутів у світі та їх вплив на глобальну економіку [2]. Питанням подолання системної фінансової кризи 2014–2015 рр. присвячено монографію за редакцією С. М. Аржевітіна, Т. Є. Унковської [3]. В колективній монографії за редакцією О. В. Шлапака й Т. І. Єфименко розглянуто проблеми модернізації фінансової системи України в процесі євроінтеграції [4]. Аналіз бізнес-моделей банків із державним капіталом виконано в працях Г. П. Бортнікова, О. О. Любіча та ін. [5; 6]. Утім, комплексне дослідження ролі й місця банків з участю держави в капіталі, а також входження глобальних фінансових структур на ринок кредитування галузей економіки й пов'язаних із цим ризиків не проводилося.

Станом на 1 січня 2019 р. на вітчизняному банківському ринку мали ліцензію та виконували операції 77 банків, зокрема 37 з участю іноземного капіталу й 22 дочірні структури зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Наразі на ньому діє 5 банків з участю держави в капіталі, що становлять понад 50 % у більшості сегментів банківського ринку та спроможні проводити зважену, послідовну політику, націлену на підтримку банківським сектором національної економіки. Їхня роль як драйверів соціальної політики й кредитування істотно посилюється з огляду на збройний конфлікт на сході країни.

Згідно зі звітністю банків, що надається регулятору, позичальники класифікуються за видами економічної діяльності. Для порівняльного аналізу в цій статті взято показники за січень 2013 р. і грудень 2018 р. За п'ять років кредитний портфель без урахування сформованих резервів збільшився із 639 млрд до 970 млрд грн, проте в доларовому еквіваленті за офіційним курсом він зменшився з 79,9 млрд до 34,2 млрд дол. (табл. 1). Варто зауважити, що в окреслений період регулятор вивів із ринку понад 90 банків. Облік цих активів ведеться у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб та розглядається в статті.

Найбільший сегмент припадає на оптову й роздрібну торгівлю. Оскільки за цей період істотно зменшився обсяг кредитування на придбання автомобі-

Таблиця 1. Розподіл кредитного портфеля банківської системи за цільовими призначеннями згідно з КВЕД*

Цільове призначення кредиту	Січень 2013		Грудень 2018	
	Частка, %	Обсяг, млн грн	Частка, %	Обсяг, млн грн
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	34,3	219 285	30,8	299 254
Переробна промисловість	19,9	126 988	23,3	226 064
Сільське, лісове та рибне господарство	5,4	34 450	7,4	71 581
Операції з нерухомим майном	6,8	43 277	7,3	70 651
Інше (для фізичних осіб, у т. ч. приватних нотаріусів і адвокатів, та нерезидентів)	1,7	10 753	6,7	65 472
Постачання електроенергії, газу, пари й кондиційованого повітря	3,3	20 884	6,2	59 717
Професійна, наукова та технічна діяльність	7,2	45 869	4,9	47 444
Будівництво	7,3	46 625	4,5	43 450
Транспорт, складське господарство, поштова й кур'єрська діяльність	4,6	29 282	4,2	40 617
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,3	8 007	1,1	10 424
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2,3	14 457	1,0	9 612
Фінансова та страхова діяльність	2,6	16 782	1,0	9 372
Інформація й телекомунікації	1,3	8 602	0,9	8 475
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,3	2 066	0,3	2 938
Тимчасове розміщення та організація харчування	0,7	4 434	0,3	2 723
Охорона здоров'я й надання соціальної допомоги	0,2	1 427	0,1	1 422
Надання інших видів послуг	0,2	1 197	0,1	754
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,7	4 662	0	320
Освіта	0	255	0	25
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0	6	0	9
Всього	100	639 308	100	970 323

* КВЕД – класифікація видів економічної діяльності.

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

лів, чільне місце посідає підтримка банками товарних потоків. Чималі кошти вкладаються в переробну промисловість, яка з'єднує ланцюг сільськогосподарського виробництва й торгівлі. Вагому частку становить кредитування операцій із нерухомістю. За п'ять років збільшилася підтримка фізичних осіб – підприємців, включаючи ліцензійні види діяльності, такі як нотаріальна, адвокатська. Підвищилася частка кредитів на постачання електроенергії, газу. Знизилася частка кредитування інноваційної діяльності й будівництва. Соціальне життя країни – охорона здоров'я, соціальна допомога, освіта, мистецтво і спорт не входять до кола інтересів банківського бізнесу. Так само як машинобудування, водопостачання, екологія, організація харчування.

Аналіз фінансових потоків за останніх п'ять років (2013–2018) вказує на те, що під час і після кризи обсяг кредитного портфеля в гривнях скоротився на 31,8 млрд без урахування знецінення обмінного курсу. Крім того, кредитний портфель юридичних осіб у системі зменшився на 14,7 млрд дол. США та 0,3 млрд євро. Проте впродовж останніх двох років простежується збільшення попиту бізнесу на євро за одночасного скорочення кредитного портфеля в доларах США. З огляду на те, що у 2018 р. економіка зростала більш ніж на 3 %, ці процеси відбувалися не за рахунок кредитної підтримки національної банківської системи. Політика високої облікової ставки НБУ помітно вплинула на стимулювання банками економічного піднесення реального сектору. Зростання економіки за незначного збільшення кредитного портфеля вказує на те, що найпотужніші суб'єкти господарювання знаходять кредитні кошти поза межами вітчизняної банківської системи. Наприклад, отримують ресурси в материнській структурі банку з іноземним капіталом, при цьому національна дочірня структура виконує функції контролю заставного майна на території України. Загалом, за даними НБУ, кредитний портфель банків з участю держави в капіталі у 2018 р. у доларах США зменшився на 230 млн, у гривнях – на 6 млрд, а в євро збільшився на 439 млн. Сумарно по балансах банки з участю держави в капіталі посилили кредитування реального сектору економіки на 6,4 млрд грн.

Розглянемо динаміку за секторами економіки. Так, кредитування сектору сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг за п'ять років зросло з 33,8 млрд до 70,7 млрд грн (рис. 1). Цю галузь кредитує 47 банків, переважно приватний український інвестор і банки з іноземним капіталом. Частка портфеля банків з участю держави в капіталі становить 20,7 % (табл. 2). Галузь розвивається динамічно, на банківському ринку існує конкуренція за клієнта.

Сектор виробництва харчових продуктів можна розглядати як галузь, котра безпосередньо пов'язана із сільськогосподарською галуззю. Темпи їх кредитування, обсяги й динаміка зростання дуже схожі. За п'ять років кредитний портфель сектору виробництва харчових продуктів збільшився з 30,9 млрд до 69,9 млрд грн (рис. 2). Виробництво харчових продуктів кредитує 35 банків, здебільшого приватний український інвестор і банки з іно-

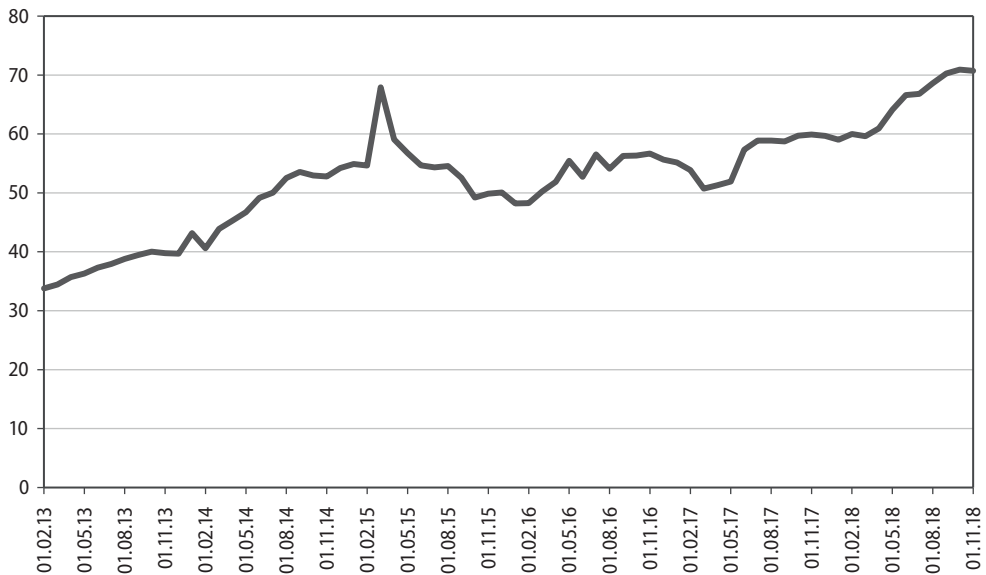

Рис. 1. Динаміка кредитування банківською системою України сільськогосподарської галузі протягом 2013–2018 рр., млрд грн
Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Таблиця 2. Найбільші кредитори сільськогосподарської галузі станом на 2018 р.

№ з/п	Банк	Обсяг кредиту, млн грн	Частка ринку, %
1	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	12 891,2	18,2
2	ПАТ "КБ "Фінансова ініціатива"	11 399,1	16,1
3	АТ "Прокредит Банк"	8 141,6	11,5
4	АТ КБ "Приватбанк"	5 089,8	7,2
5	АТ "Креді Агріколь Банк"	5 020,1	7,1
6	АТ "Ощадбанк"	3 455,8	4,9
7	АТ "Укрексімбанк"	3 429,4	4,8
8	АБ "Укргазбанк"	2 647,0	3,7
9	АТ "ОТП Банк"	2 518,0	3,6
10	АТ "Перший український міжнародний банк"	2 307,8	3,3
11	АТ "Альфа-Банк"	1 864,1	2,6
12	АБ "Південний"	1 751,7	2,5
13	АТ "Кредобанк"	1 555,2	2,2
14	АТ "УкрСиббанк"	1 539,4	2,2
15	АТ "Мегабанк"	1 409,7	2,0
16	АТ "ТАСкомбанк"	1 017,7	1,4
17	АТ "Банк Кредит Дніпро"	721,7	1,0
18	Інші 30 банків	3 978,4	5,6

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

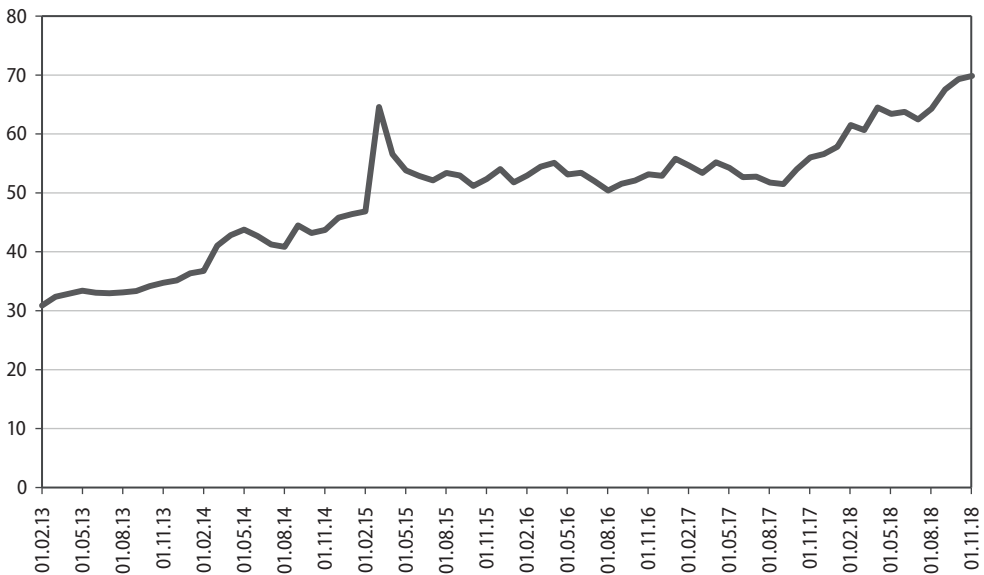

Рис. 2. Динаміка кредитування банківською системою України виробництва харчових продуктів протягом 2013–2018 рр., млрд грн

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Таблиця 3. Найбільші кредитори виробництва харчових продуктів станом на 2018 р.

№ з/п	Банк	Обсяг кредиту, млн грн	Частка ринку, %
1	АТ "Ощадбанк"	18 065	25,9
2	АТ "Укресімбанк"	11 221	16,1
3	ПАТ "Промінвестбанк"	8 457	12,1
4	АТ "Креді Агріколь Банк"	4 672	6,7
5	АТ "Сбербанк Росії"	4 314	6,2
6	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	4 012	5,7
7	АТ "УкрСиббанк"	2 396	3,4
8	ПАТ "КБ "Фінансова ініціатива"	2 364	3,4
9	АБ "Укргазбанк"	2 182	3,1
10	АТ "ОТП Банк"	2 032	2,9
11	АТ "Перший український міжнародний банк"	1 714	2,5
12	АТ "Укрсоцбанк"	1 278	1,8
13	АТ "ПроКредит Банк"	1 120	1,6
14	Інші 22 банки	6 012	8,6

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

земним капіталом. Частка портфеля банків з участю держави в капіталі – 45,5 %. Як свідчить статистика, ця галузь становить інтерес для банків із західним капіталом (табл. 3).

Таблиця 4. Найбільші кредитори виробництва хімічних речовин і хімічної продукції станом на 2018 р.

№ з/п	Банк	Обсяг кредиту, млн грн	Частка ринку, %
1	АТ "Укрексімбанк"	14 447	49,6
2	АТ "Ощадбанк"	4 678	16,1
3	АТ "Альфа-Банк"	1 924	6,6
4	АТ "Сбербанк Росії"	1 840	6,3
5	ПАТ "Промінвестбанк"	1 800	6,2
6	АТ "ВТБ Банк"	1 272	4,4
7	АБ "Укргазбанк"	1 218	4,2
8	АТ "Укрсоцбанк"	623	2,1
9	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	278	1,0
10	Інші 24 банки	1 022	3,5

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції кредитує 33 банки, частка банків з участю держави в капіталі дорівнює 70,1 % (табл. 4). Вагомий внесок у розбудову цієї галузі зробили банки з російським капіталом у попередні періоди. Після девальвації 2014–2015 рр., коли виробництво перестало бути рентабельним унаслідок зростання інфляції витрат у гривнево-му еквіваленті на придбання сировини, обсяги кредитування повертаються до докризового періоду, але з огляду на зміну обмінного курсу говорити про відновлення в цьому сегменті зарано (рис. 3). Кредити цієї галузі пов'язані

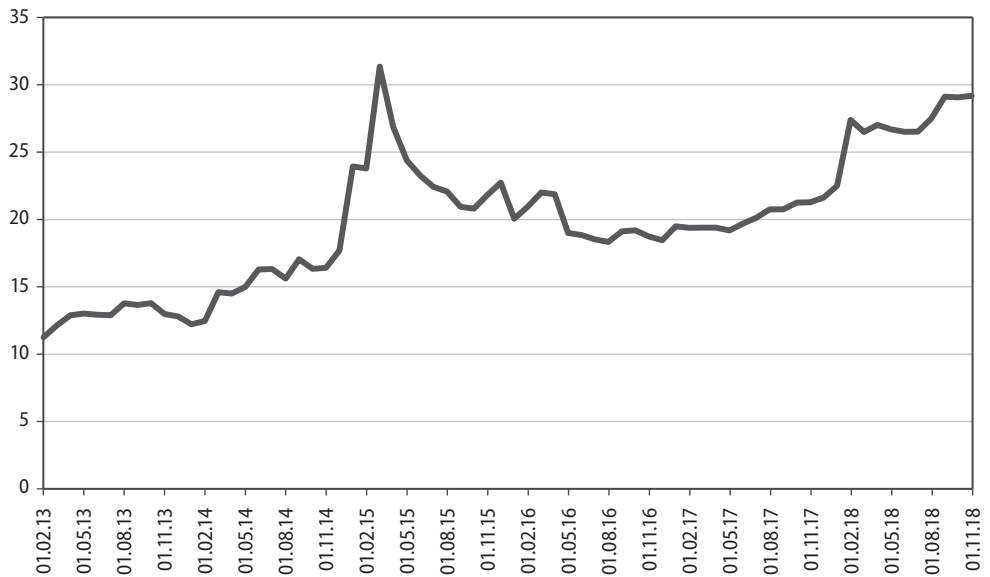

Рис. 3. Динаміка кредитування банківською системою України виробництва хімічних речовин і хімічної продукції протягом 2013–2018 рр., млрд грн

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

здебільшого з великими підприємствами та обслуговуються незадовільно. Посилення вимог до банків із боку регулятора щодо формування резервів під активи, які обслуговуються незадовільно, негативно впливає на розвиток галузі.

Реальне кредитування будівництва після кризи 2014–2015 рр. істотно скоротилося з урахуванням девальвації обмінного курсу гривні (рис. 4). Галузь кредитує 59 банків, частка банків з участю держави в капіталі становить 68,8 % (табл. 5). Кредити цієї галузі пов'язані з великою кількістю об'єктів, котрі інвестуються також із приватних фондів фінансування будівництва. Тому кредитний портфель розпорошений як по регіонах, так і по банках. Однак державні банки за рахунок кредитування великих інфраструктурних об'єктів мають високу концентрацію в цій галузі.

Незважаючи на зменшення реальних обсягів кредитування, будівельники знайшли джерела фінансування свого розвитку, наприклад лізингові розстрочки по розрахунках за завершеними об'єктами. Будівельна галузь є прикладом розвитку попри кризові умови. Показово, що в будівельну галузь, де цикл виробництва триває 3–5 років, іноземні банки не вкладають свої ресурси. Ці ризики беруть на себе переважно банки з національним капіталом.

Крім будівництва, до цього сегмента входять операції з нерухомістю. Як правило, на відміну від будівництва, вони мають тверду заставу, котра значно перевищує за вартістю розмір кредиту. Обсяги кредитування операцій із нерухомістю співставні з показником для сільського господарства й переробної промисловості (рис. 5). Утім, порівняно з 2013 р. у доларовому еквіваленті

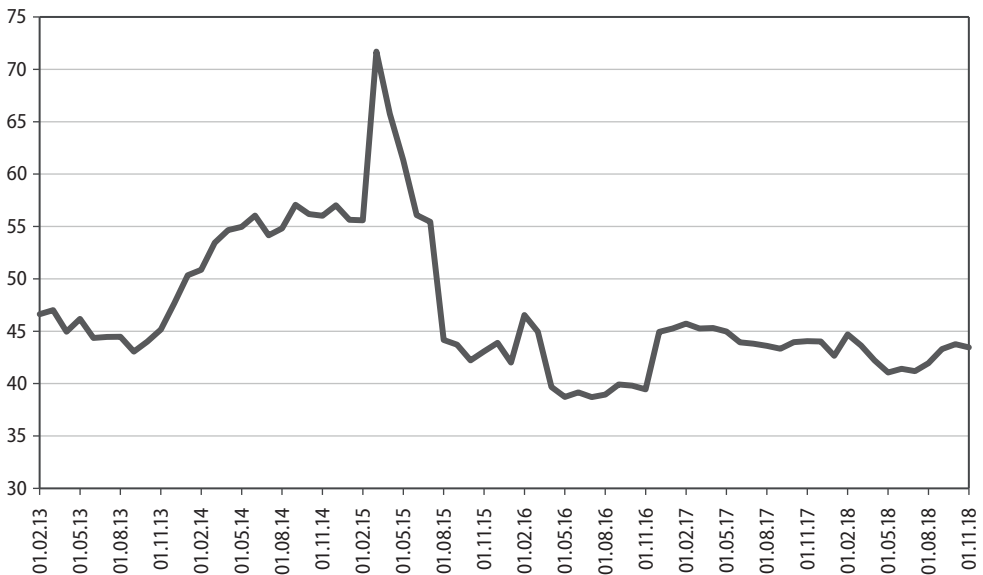

Рис. 4. Динаміка кредитування банківською системою України будівництва протягом 2013–2018 рр., млрд грн

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Таблиця 5. Найбільші кредитори будівництва станом на 2018 р.

№ з/п	Банк	Обсяг кредиту, млн грн	Частка ринку, %
1	АТ КБ "Приватбанк"	12 771	29,4
2	АТ "Укресімбанк"	11 072	25,5
3	АТ "Ощадбанк"	4 202	9,7
4	АТ "Перший український міжнародний банк"	2 415	5,6
5	АБ "Укргазбанк"	1 812	4,2
6	АТ "ВТБ Банк"	1 445	3,3
7	ПАТ "Промінвестбанк"	1 309	3,0
8	АТ "Укрсоцбанк"	1 037	2,4
9	ПАТ "КБ "Фінансова ініціатива"	977	2,2
10	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	687	1,6
11	АТ "Сбербанк Росії"	669	1,5
12	АТ "ТАСкомбанк"	556	1,3
13	АТ "Мегабанк"	491	1,1
14	АБ "Південний"	439	1,0
15	ПАТ "Банк інвестицій та заощаджень"	435	1,0
16	Інші 44 банки	3 132	7,2

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

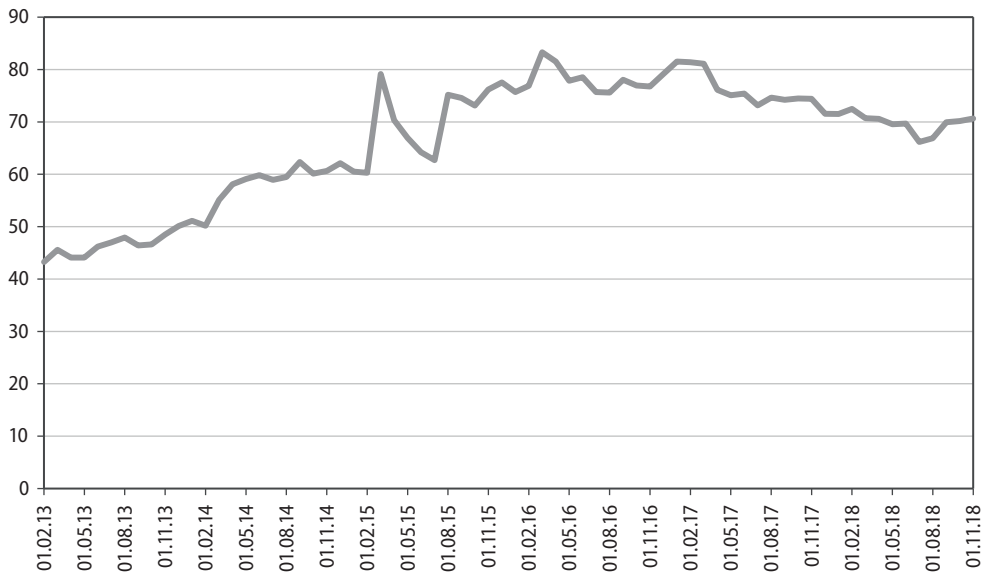

Рис. 5. Динаміка кредитування банківською системою України операцій із нерухомістю протягом 2013–2018 рр., млрд грн

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

вони зменшилися. Операції з нерухомістю кредитує 42 банки, переважно з участю держави в капіталі, частка яких дорівнює 62,9 % (табл. 6). Подальший розподіл кредитного портфеля за походженням капіталу відповідає операці-

Таблиця 6. Найбільші кредитори операцій із нерухомістю станом на 2018 р.

№ з/п	Банк	Обсяг кредиту, млн грн	Частка ринку, %
1	АТ "Ощадбанк"	21 828	30,9
2	АТ КБ "Приватбанк"	10 364	14,7
3	АТ "Укресімбанк"	8 935	12,6
4	АТ "Сбербанк Росії"	4 371	6,2
5	АБ "Укргазбанк"	3 308	4,7
6	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	2 773	3,9
7	АБ "Південний"	2 722	3,9
8	АТ "ОТП Банк"	1 950	2,8
9	АТ "Альфа-Банк"	1 826	2,6
10	ПАТ "Промінвестбанк"	1 590	2,3
11	АТ "ТАСкомбанк"	1 237	1,8
12	АТ "Укрсоцбанк"	1 117	1,6
13	АТ "Перший український міжнародний банк"	1 050	1,5
14	ПАТ АКБ "ІндустріалБанк"	1 020	1,4
15	АТ "ВТБ Банк"	960	1,4
16	Інші 27 банків	5 601	7,9

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

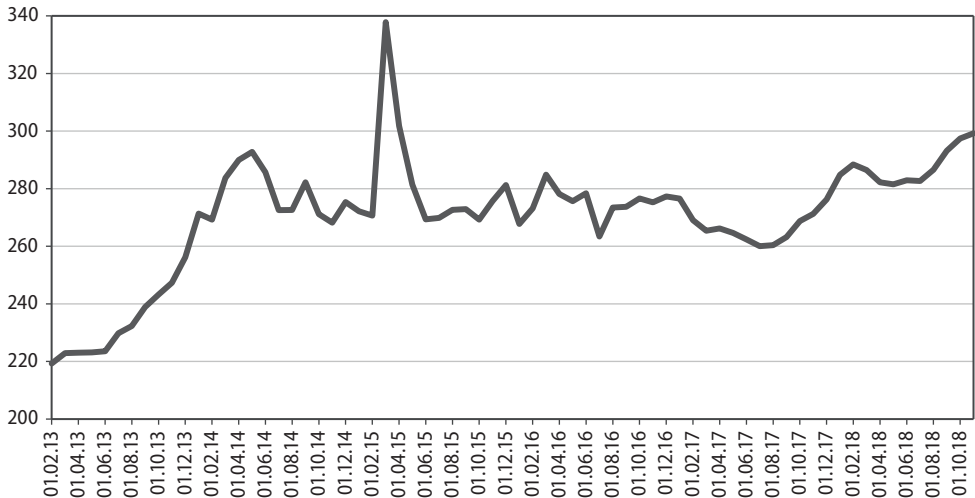

Рис. 6. Динаміка кредитування банківською системою України операцій оптової та роздрібною торгівлі протягом 2013–2018 рр., млрд грн

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

ям з будівництва. Частка банків із українським капіталом – 13,9 %, російським, включаючи "Альфа-Груп", – 12,9, західним капіталом – 10,3 %.

Однак найбільшою популярністю користується сектор оптової та роздрібною торгівлі (рис. 6). Його кредитують (як правило, на короткий строк) 76 банків, тобто майже всі, що діють на ринку (табл. 7). Частка банків з учас-

Таблиця 7. Найбільші кредитори операцій оптової та роздрібно́ї торгівлі станом на 2018 р.

№ з/п	Банк	Обсяг кредиту, млн грн	Частка ринку, %
1	АТ КБ "Приватбанк"	140 942	47,1
2	АТ "Укресімбанк"	16 961	5,7
3	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	15 568	5,2
4	АТ "Ощадбанк"	11 813	3,9
5	АТ "Альфа-Банк"	9 929	3,3
6	АТ "Креді Агріколь Банк"	9 446	3,2
7	АТ "УкрСиббанк"	8 563	2,9
8	ПАТ "Промінвестбанк"	8 384	2,8
9	АТ "ОТП Банк"	8 060	2,7
10	АБ "Південний"	7 409	2,5
11	АТ "Перший український міжнародний банк"	6 855	2,3
12	АТ "Сбербанк Росії"	5 083	1,7
13	АБ "Укргазбанк"	4 679	1,6
14	АТ "ІНГ Банк Україна"	4 580	1,5
15	АТ "Укрсоцбанк"	4 280	1,4
16	АТ "ВТБ Банк"	3 478	1,2
17	АТ "ПроКредит Банк"	3 354	1,1
18	ПАТ "Банк Восток"	3 278	1,1
19	АТ "ТАСкомбанк"	3 274	1,1
20	АТ "Сітібанк"	3 044	1,0
21	Інші 56 банків	20 274	6,8

Складено за даними офіційного веб-сайту Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

тю держави в капіталі в цьому сегменті становить 58,3 %. Частка банків з українським капіталом – 23,4 %, західним – 19,1, російським, включаючи "Альфа-Груп", – 10,4 %. Активна участь банків із іноземним капіталом відповідає зростаючим обсягам зовнішньої торгівлі. При цьому частка Приватбанку в секторі роздрібно́ї торгівлі дорівнює 80,6 %, що характеризує його як безперечного лідера в просуванні сучасних методів ІТ-технологій і технологій розрахунків. Велика частина малих і середніх підприємств розраховуються між собою через систему "Приват-24", маючи відкриті кредитні лінії відповідно до своїх щоденних оборотів.

Незважаючи на зростання обсягів кредитування у 2018 р., якість активів по системі загалом та за її провідними учасниками зокрема не поліпшилася. У секторі корпоративного кредитування більшість кредитів як у іноземній, так і в національній валюті класифіковані негативно. За даними НБУ, на кінець року найгірший стан кредитних портфелів у банків з участю держави в капіталі: 67,4 % є непрацюючими. Неякісними позичальниками в цих банків є монополії державної форми власності. Державні банки за ресурсної підтримки статутних капіталів підвищують активність у кредитуванні

юридичних осіб, але рішення щодо урегулювання господарських суперечностей із топ-позичальниками потребує ексклюзивних підходів.

У 2017–2018 рр. посилилися вимоги до якості й прозорості бізнесу позичальника. На банківських нарадах і круглих столах представники західних ділових кіл вказують на небанківські чинники низької кредитної активності, до котрих можна віднести слабкий захист прав кредиторів, незадовільну роботу виконавчої служби, непередбачуваність судових рішень. Політика дорогих грошей із високою обліковою ставкою НБУ стримувала кредитування. Хоча регулятор декларував істотний приріст кредитування по позичальниках, які не мали дефолтів у попередні роки, чисельність сумлінних позичальників не є визначальною. Кілька провідних комерційних банків кредитують за ставками, нижчими від ринкових, у рамках спеціальних програм за кошти міжнародних фінансових організацій. Наприклад, Ощадбанк надає кредити малому й середньому бізнесу за кошти Європейського інвестиційного банку за ставками в національній валюті, зменшеними мінімум на 1,25 % річних. ПроКредит Банк, що кредитує малий і середній бізнес, у межах такої інвестиційної програми надає позичальнику процентну ставку, знижену мінімум на 2,5 % порівняно зі звичайною річною ставкою, котру позичальник сплачує банку. Пільгові кредитні лінії мають банки – партнери Німецько-Українського фонду за програмою інвестиційного кредитування. В Україні діє ряд державних програм субсидії процентних ставок за кредитами сільгоспвиробникам. Так, Ощадбанк пропонує кредити з компенсацією процентів за банківськими кредитами, залученими для покриття виробничих витрат та/або на придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, витрат, пов'язаних із будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення. Укргазбанк, у рамках договору про співпрацю з урядом Республіки Білорусь, пропонує програми кредитування для малого та середнього бізнесу на купівлю нового обладнання, сільськогосподарської техніки й транспортних засобів, які вироблені в Білорусі та реалізуються на території України. Аналіз кредитних потоків у розрізі валют свідчить про підвищення попиту суб'єктів господарювання на ресурси в євро, що відповідає збільшенню товарообігу між нашою країною та ЄС.

На підставі викладеного доходимо таких висновків:

1. У 2018 р. вітчизняна банківська система подолати банківську кризу 2014–2015 рр. Повністю нівельовано її можливий негативний вплив у націоналізованому Приватбанку, тож цю установу, вочевидь, можна готувати до продажу іноземному інвестору у 2020 чи 2021 р. У 2018 р. діяльність Приватбанку вже була прибутковою.

2. Соціально найважливіші галузі народного господарства – освіта та охорона здоров'я – банківською системою фактично не кредитуються (відповідно 0,01 і 0,1 % усього обсягу кредитування). Тобто в народному господарстві не створено стимулів, котрі давали б можливість банкам підтримати перетворення цих галузей своїми ресурсами. Те саме стосується розвитку мистецтва, спорту та галузі розваг.

3. Стабілізація банківського сектору у 2018 р. не ґрунтується на беззапечених позитивних макроекономічних факторах, якими є дефіцит державного бюджету, що планується на найближчі роки Меморандумом МВФ і Урядом України, та хронічне від'ємне сальдо платіжного балансу. Хоча рейтингова агенція "Fitch Ratings" дещо покращила оцінку інвестиційної стійкості нашої країни, вона є гіршою, ніж у Вірменії, Казахстану й Азербайджану. Цей фактор закладає високу ціну, котру доведеться платити за державними запозиченнями у 2019 р. на зовнішніх ринках.

4. Драйверами банківської активності виступають банки з участю держави в капіталі. Загальна тенденція 2018 р. – підвищення їхньої активності в ключових галузях кредитування. Поступово такі банки відпрацьовують визначені стратегічними планами сектори. Наприклад, Укргазбанк зосередився на кредитуванні екологічних програм, Укрексімбанк – на підтримці зовнішньої торгівлі, Приватбанк – на кредитуванні малого й середнього бізнесу. Така спеціалізація збільшує можливості залучення іноземних інвесторів у капітал банків. Наразі обговорюється питання залучення міноритарних іноземних інвесторів у капітал Укрексімбанку й Ощадбанку.

5. Значна частина кредитів банків з участю держави в капіталі є негативно класифікованими, що істотно перешкоджає розвитку кредитної активності в поточному періоді. З набранням чинності законом про Єдиний кредитний реєстр з'являється інструмент, що дає змогу підійти до розв'язання накопиченої заборгованості топ-позичальників, які мають комплексну заборгованість перед великою групою банків, на індивідуальній основі. Проте для вирішення цих питань необхідні подальші кроки інституціонального розвитку в частині створення агенції по роботі з негативно класифікованими активами.

6. У 2018 р. статистичні органи звітують про зростання ВВП країни за непропорційно неістотного збільшення кредитного портфеля банків. Зазначене вказує, по-перше, на те, що ТНК, котрі контролюють сировинний експорт України, кредитуються в банківських системах інших юрисдикцій, а це небезпечно, оскільки заставою в таких операціях є майбутня валютна виручка (що зменшує пропозицію на внутрішньому ринку) або основні фонди національних підприємств, у т. ч. земля за непрозорими схемами контролю нерухомості. По-друге, малий і середній бізнес почав залучати ресурси з тіньового ринку, що збільшує тіньовий обіг та, відповідно, зменшує податкові надходження.

7. Прийняття закону про Єдиний кредитний реєстр має підвищити відповідальність за виконання фінансових зобов'язань позичальниками, особливо з боку їхнього менеджменту. Посилення каральних заходів тільки стосовно менеджменту не надто сприяло подоланню зловживань із кредитними ресурсами банків. Уведення в дію Єдиного кредитного реєстру стимулюватиме найбільші фінансові групи, які незадовільно обслуговують зобов'язання, до переговорів із усіма кредиторами щодо комплексної реструктуризації заборгованості.

8. Для розв'язання проблеми негативно класифікованих активів слід повернутися до законодавчих ініціатив щодо створення державної компанії з управління простроченими активами та формування відповідної комісії з представників регуляторів ринку й кредиторів, які мають стабільні фінансові потоки.

9. Мінімальне кредитування освіти, охорони здоров'я та машинобудування консервує сировинний розвиток країни. З метою сприяння розвитку її людського капіталу й подолання негативних процесів поступового падіння національної економіки до рівня країн третього світу необхідно збільшити кредитування соціально найважливіших галузей народного господарства. Ця місія покладена саме на банки з участю держави в капіталі.

Список використаних джерел

1. Україна: Лист про наміри : меморандум про економічну і фінансову політику від 05.12.2018 № 23751/0/2-18. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=85566237>.
2. Фінансова глобалізація і євроінтеграція : монографія / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. упр.". Київ, 2015. 491 с.
3. Системна криза банківського сектору України і стратегія її подолання : монографія / за ред. С. М. Аржевітіна, Т. Є. Унковської. Київ : КНЕУ, 2017. 182 с.
4. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. Т. 2 / за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. упр.". Київ, 2014. 784 с.
5. Бортніков Г. П., Любич О. О. Кредитне фінансування стартапів як складова державних програм стимулювання економічного зростання. *Фінанси України*. 2018. № 11. С. 54–75.
6. Дробязко А. О., Беспалий С. Б. Роль банків з участю держави в капіталі у розвитку реального сектору економіки України. *Фінанси України*. 2018. № 11. С. 76–105.

References

1. Ukraine and the IMF. (2018). *Ukraine: Letter of Intent: Memorandum of Economic and Financial Policies* (Letter No. 23751/0/2-18, December 5). Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=85566237> [in Ukrainian].
2. Bilorus, O. H., Iefymenko, T. I. (Eds.). (2015). *Financial globalization and European integration*. Kyiv: DNNU "Akademiia finansovoho upravlinnia" [in Ukrainian].
3. Arzhevitin, S. M., Unkovska, T. Ye. (Eds.). (2017). *Systemic crisis of the banking sector of Ukraine and the strategy of overcoming it*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. Shlapak, O. V., Iefymenko, T. I. (Eds.). (2014). *Modernization of the financial system of Ukraine in the process of European integration* (Vols. 1-2). Kyiv: DNNU "Akademiia finansovoho upravlinnia" [in Ukrainian].
5. Bortnikov, H. P., Liubich, O. O. (2018). Startup credit financing as a component of state programs to stimulate economic growth. *Finance of Ukraine*, 11, 54–75 [in Ukrainian].
6. Drobiazko, A. O., Bepalyi, S. B. (2018). The role of banks with state capital in the development of the real sector of economy of Ukraine. *Finance of Ukraine*, 11, 76–105 [in Ukrainian].